„Új kötetben – új perspektívából”: Ünnepi kiadványok az Akadémián 2.

27.3.2026 - | Magyar Tudományos Akadémia

Vajon milyen kapcsolatban áll a tudományokkal Jókai, akiről kisbolygót, atka- és csigafajt is elneveztek? Milyen szövegkiadási elvek határozták meg az Akadémia egykori tekintélyes tagja, Lévay József költeményeinek forráskiadását? És hogyan hozható összefüggésbe a 21. századi irodalomelmélet kedvelt fogalma, a biopoétika Kosztolányi nyelvművészetével? Az MTA200-könyvsorozat könyvei az Akadémia alapításának 200. jubileuma kapcsán nem csupán a múlt értékeit mutatják fel, hanem hírt adnak arról a jelenben végzett, nemzeti közösségünket és jövőnket szolgáló szellemi munkáról is, amely az Akadémia mindenkori hivatása. A „Jókai Mór és a tudományok”, a „Lévay József költeményei I–II.” és „»A honni nyelvet mívelni és gyarapítani«. Kosztolányi nyelvművészete” című könyvek és a könyvbemutatón készült videófelvétel cikkünkből elérhetők.

„Hogy könyveket szeretnénk megjelentetni az MTA 200. évfordulója tiszteletére, az világos volt kezdettől fogva.

Olyan könyvekre vágytunk, amelyek nem pusztán a reprezentativitást, az alkalomszerűséget állítják előtérbe, hanem ténylegesen érdemi információkat tudnak adni mind a tudománytörténet, mind az intézménytörténet iránt érdeklődők számára.

Ez pontosan így történt” – mondta Kecskeméti Gábor akadémikus a Magyar Tudományos Akadémián rendezett könyvbemutatón elhangzott köszöntőjében 2026. március 9-én. Az MTA200-as kiadványok három újabb könyvét bemutató eseményen Az Akadémia és Könyvtára 200 éves Évfordulójának Megünneplését Előkészítő Elnökségi Bizottság elnöke hangsúlyozta, hogy a bemutatott könyvek magánvaló szellemi értékük mellett egy olyan ünnepi könyvsorozat részei, amely az alapításának 200. jubileumát ünneplő Magyar Tudományos Akadémia tiszteletére született.

Az MTA200-könyvsorozatba tartozó művek nem csupán a múlt értékeit mutatják fel, hanem tanúságot tesznek arról a jelenben végzett, nemzeti közösségünket és jövőnket szolgáló szellemi munkáról is, amely a 200 éves Akadémia mindenkori hivatása.

„A mai napra három olyan kötetet választottunk, amelyek irodalomtudományi természetűek. Ez kapcsolja őket össze, így kínáljuk fel őket egységes portfólióban. Arra gondoltunk, hogy a közönség érdeklődését a kiadványaink iránt ilyen tematikus fókuszpontok kijelölésével fokozhatjuk” – mondta Kecskeméti Gábor.

I. *Jókai Mór és a tudományok*

„Enyém a tudományok világa, melynek magasain minél feljebb hágok, annál szélesebb látkör terül el körülem bámulatos, új országaival, mik közül csak egynek is minden titkait megismerni rövid az élet. S a tudomány titkainak gyönyöre több, mint mindaz, miket szomj, éh és sóvár szív megóhajt.

S amit gyűjtök, az nem holt kincs. Száz meg százfelé elosztom, s elosztva több lesz”

– idézte Jókai Mór szavait Kecskeméti Gábor. E gondolat az író és a tudós munkájára egyaránt igaz.

A *Jókai Mór és a tudományok* című kötet annak a sokrétű kötődésnek a szálait tárja fel, amellyel az író a különböző tudományterületekhez kapcsolódott. Az Eisemann György irodalomtörténész, egyetemi tanár, az MTA doktora és Rózsafalvi Zsuzsanna irodalomtörténész, a Petőfi Irodalmi Múzeum munkatársa szerkesztésében megjelent könyv tizennégy tanulmányt tartalmaz tizennégy szerzőtől, és minden tanulmány Jókai és egy-egy tudományterület kapcsolatát vizsgálja.

„Jókai Mór művészetének egyik legszembetűnőbb vonása páratlanul gazdag életismerete, az egész környező világ iránti szenvedélyes érdeklődése. A csillagászattól a botanikáig, a történelemtől a nyelvészetig foglalkozott mindazzal, ami az ember és társadalma számára fontosnak mutatkozott, s amitől a földi élet jobbá, szebbé tételét remélte. Az ismeretlen megismerésének és harmonikus elrendezésének a vágya mozgatta őt, mint egy lélekben reneszánsz alkotót. Ez ösztönözte művészetét, és ez jellemezte egész egyéniségét" – fogalmazta meg Eisemann György a könyvet bemutató előadásában.

„Jókai tudomány iránti érdeklődése nem a világ – Max Weber kifejezésével élve – »varázstalanításával« függött össze, hanem éppen az ellenkezőjéről van szó:

a világ mint csoda jelentkezik Jókai művészetében"

– mondta a kötet szerkesztője. A tudomány tehát a végső titok feltárulásának egyfajta útját, lehetőségét kínálja, ez a szemléletmód pedig poétikai erővé vált Jókai Mór műveiben.

„Azt tudjuk, hogy Jókai mennyire fontos az irodalom szempontjából.

A magyar irodalom máig egyik legtöbbet fordított, legtöbbet idézett írója ő. Ám ebben a koncepcionálisan is nagyon izgalmas, új kötetben egy új perspektívából tekintünk rá"

– erről már Hansági Ágnes irodalomtörténész, az MTA doktora, a kötet egyik szerzője beszélt. „A kötet holisztikus szemléletű, nem áll meg az író Jókai hatásának feltérképezésénél" – mondta az irodalomtörténész. Miközben a *Jókai Mór és a tudományok* című tanulmánykötet azt vállalta fel, hogy közérthető módon, a szakzsargonon túllépve, a szélesebb olvasóközönség számára könnyen befogadhatóan beszél Jókai és a tudományok világáról, és ezt izgalmasan és olvasmányosan teszi, aközben új kutatási anyagokat is nyilvánosságra hoz, pontos adatokkal dolgozik, és

rengeteg új információt közöl a Jókai-életművet elemző kutatóknak is.

„Jókai katalizálta a folyamatokat: ha valami mellé ő a megalapozott írói hírnevével odaállt, döntését mások is jelnek vették" – mondta Hansági Ágnes. A kötet arra is rávilágít, hogy mennyire inspiráló szerepe volt az írónak a tudományok szempontjából, és hogy milyen mértékben járult hozzá Jókai a magyar tudományok és az Akadémia fejlődéséhez. A könyv tárgyalja Jókai akadémiai tagságának történetét, dokumentumait, ezzel egy időben szervező, kánonképző munkáját és kulturális szerepvállalását.

Az író szellemi sokszínűségét tanúsítja, hogy

akadémiai székfoglalóját „A magyar néphumorról" címmel tartotta meg

1860-ban, *Üstökös* című, humorisztikus lapjában pedig az akadémiai kollégákról népszerűsítő, ízlésesen csipkelődő humorral írt, például ekképpen:

„Az Úristen éltesse a tekintetes Akadémiának rendes, nem rendes, tiszteletbeli és nem tiszteletbeli, levelező, bimbódzó és csírázó tagjait együtt és külön-külön."

Jókai széles horizontú műveltségét bizonyítja, hogy könyvtára egyike volt a magánkézben lévő legbecsesebb gyűjteményeknek, a csillagászat iránti szenvedélyét és ennek tudományos értékét pedig nemcsak az igazolja, hogy saját csillagászati távcsöve volt, hanem hogy a Nemzetközi Csillagászati Unió 2004-ben, vagyis Jókai halálának 100. évfordulóján, a Mars és a Jupiter között keringő kisbolygók egyikének az ő nevét adta. Sőt, a közelmúltban atkafajt és csigafajt is neveztek el a botanika és a kertészet iránt is rajongó, svábhegyi és balatonfüredi kertjében mindig szerető figyelemmel időző íróról.

Eisemann György így összegezte Jókai jelentőségét és a folyamatban lévő Jókai kritikai kiadás, valamint a *Jókai Mór és a tudományok* című kötet szerepvállalását e jelentőség felmutatásában: „Az író és a Magyar Tudományos Akadémia születési éve egybeesésének a véletlenen túl mintegy szimbolikus jelentősége is van. Az olvasóknak és a kutatóknak igazuk van abban, hogy

aki Jókait akarja ismerni, annak Magyarországot kell ismernie és megismernie. De ez talán meg is fordítható: aki Magyarországot akarja megismerni, annak Jókait is meg kell ismernie.

Jókai életműve úgy él tovább kultúránkban, ahogy Krúdy Gyula jellemezte: »Regényei mindenki története Magyarországon, regényhősei mindenki rokonai a hazában. Jókai az egész 19. század.« Természetes, hogy prózairodalmunk más utakat keresett a 20. században. De hogy Jókai Mór idegen nyelvekre sokat fordított, nemzetközi sztárszerző lehetett, az éppen azzal az eredetiséggel magyarázható, melyre mindenütt rácsodálkoztak, ahol könyve megjelenhetett. Ahogy Kosztolányi magyarázta más összefüggésben: »sehol sem arra kíváncsiak, amit már mások is kitaláltak, és amit mi csak jól-rosszul utánozni tudunk, hanem arra, ami külföldön még nincsen, ami külföldön még hiány, ami ott szokatlan, ismeretlenül újszerű.« Ezekre az egyedi vonásokra lesz képes rámutatni a korszerű, immár digitális platformra épülő kritikai kiadás is, amely most készül, miként

a *Jókai Mór és a tudományok* címmel kiadott jelen kötet is a jubileum kapcsán szintén e sikeres eredetiségnek a megértéséhez és széles körű tudatosításához kíván hozzájárulni.”

A bemutatót a szerzőktől vett szövegrészletek művészi előadása is gazdagította. Jókai Mór *A látható Isten* című írásából Zayzon Zsolt színművész olvasott fel részletet:

„Én egy kissé kertész is voltam. Évről-évre elnéztem azt a közönséges, sárga pillangót, mely derék nyárban milliószámra repked a gyümölcsös kertekben s petéit leginkább az almafák leveleire rakja le. Két hét mulva a forró kánikulai nap kikölti az apró hernyókat, a mik oly kicsinyek, hogy alig lehet őket puszta szemmel észrevenni. És ennek a górcsövi parányinak már van tudata arról, hogy a mostani forró napok után jönni fog a tél, jég és zuzmara, hogy ez a falevél le fog esni a fáról s akkor ő elvész. És van tudata arról, hogy neki élni kell, és egy új tavasszal mint pillangónak szállni fel a légbe. És van tudata arról, hogy ha ő a falevélnek, amelyen született, a felső, fényes epidermisét lerágja, akkor az össze fog zsugorodni, és őt az alsó molyhos borékjával be fogja göngyölíteni, s akkor ő a tél hidegét bizton kiállja tavaszig. És van együttérző értelmisége, hogy valamennyi társával együtt egy-egy vékony selyemszállal odakösse a fa ágához azt a levelet, a mely neki hazája fog lenni, hogy mikor eljön a tél, le ne hullhasson róla, megmaradjon a jövendőnek.

Ki az ott?

Ki tanít ennek a parányinak, mely nem nagyobb, mint az irónom letört hegye, meteorológiát, technikát, társulási egyetértést, előrelátást, hazaszeretetet a maga szülőföldje, a falevél iránt? – S aztán mikor ott állok a megoldhatlan csillagképlet s a szélben lengő falevél közt, végig gondolok a saját életemen!”

A ***Jókai Mór és a tudományok*** című könyv a címre kattintva, az MTA KIK Repozitóriumában érhető el.

II.
Lévay József költeményei I. (1846–1880)
Lévay József költeményei II. (1881–1918)

Lévay József Jókai Mór nemzedéktársa volt. Költő, akinek szintén tavaly ünnepeltük születése 200. évfordulóját.

„Akadémikustársak voltak, ismerték egymást, és az irodalomban nagyon hasonló eszményekhez igazodó életművet hoztak létre”

– mondta Kecskeméti Gábor a Lévay József költeményeit tartalmazó kötetről szóló előadás bevezetőjében.

„Lévay József életművének rendszeres, tudományos feldolgozásában szülőhazája, Miskolc és annak egyeteme évtizedek óta jeleskedik” – hangsúlyozta az akadémikus.

Megjelentek autobiografikus, az egodokumentumok műfajába tartozó művei, emlékódái, emlékbeszédei, a 200. évforduló alkalmából pedig összegyűjtött költeményei tudományos igényű forráskiadásként láttak napvilágot.

Lévay József költeményeinek kiadásában a Miskolci Egyetem partnere a miskolci II. Rákóczi Ferenc Könyvtár volt.

Porkoláb Tibor, a Miskolci Egyetem docense, a kötet szerkesztője kiemelte, hogy

Lévay József – az irodalom más meghatározó alakjaival, Gyulai Pállal és Szász Károllyal együtt – az Akadémia tekintélyes tagja volt.

Verseinek most megjelent, gyűjteményes kötete alapjául hat korábbi kiadás szolgált: a Lévay életében, a költő által kötetbe gyűjtött öt verseskötet, valamint a Voinovich Géza – aki Arany János műveinek kritikai kiadását is elindította – gondozásában megjelent posztumusz Lévay-kötet.

Lévay József költeményei az MTA200-kiadványok között az ún. *ultima editio* szövegkiadási elv alapján jelentek meg, vagyis a könyv tartalmazza a korábban kötetben már napvilágot látott valamennyi verset, de nem közli azokat az írásokat, amelyek csak kéziratban maradtak fenn, vagy amelyek (például folyóiratokban) megjelentek ugyan, de Lévay – vagy Voinovich – nem vették fel őket a kötetekbe.

Lévay József periódusokba rendezte költeményeit, ezeket a periódusokat és az azokon belüli verssorrendet őrzi a most megjelent, kétkötetes ünnepi kiadás is, amely a szerkesztő, Porkoláb Tibor *Lévay József költeményeinek forráskiadása* című tanulmányával is kiegészült.

A verseskötet bemutatását követően Zayzon Zsolt színművész Lévay József *Mikes* című versét olvasta fel. A verssel kapcsolatban Kecskeméti Gábor így fogalmazott: „Ha valaki még soha életében nem olvasott Lévay Józsefet, ezt a verset még ő is ismeri. […] A *Mikes* című költemény a szerepvers műfaji keretein belül a szerző mély önreflexióit is tartalmazza.”

Lévay József: Mikes

Egyedűl hallgatom tenger mormolását,
Tenger habja felett futó szél zugását
Egyedűl, egyedűl
A bujdosók közűl
Nagy Törökországban,
Körülöttem lebeg sírjában nyugovó
Rákóczinak lelke az eget csapkodó
Tenger haragjában.

Peregnek a fákról az őszi levelek,
Kit erre, kit arra kergetnek a szelek
S más vidékre száll a
Csevegő madárka
Nagy Törökországból…
Hát én merre menjek, hát én merre szálljak,
Melyik szögletébe a széles világnak
Idegen hazámból!?

Zágon felé mutat egy halovány csillag,
Hol a bércek fején hókorona csillog
S a bércek aljában
Tavaszi pompában
Virágok feselnek…
Erdély felé mutat, hol minden virágon
Tarka pillangóként első ifjuságom
Emléki repkednek!

Ah mért nem szállhatok hozzád szülőföldem,
Mikor minden bokrod régi ismerősem!
Mért vagy szolgaságban,
Gyászos rabigában,
Oly hosszu időkig!?
Ha feléd indulok, lelkem visszatartja,
Az édes szabadság büvös bájos karja,
Vissza mind a sírig.

Itt eszem kenyerét a török császárnak,
Ablakomra titkos poroszlók nem járnak
Éjjeli sötétben
Hallgatni beszédem’
Beárulás végett…
Magános fa vagyok, melyre villám szakad,
Melyet vihar tördel, de legalább szabad
Levegővel élhet.

Egyedűl hallgatom tenger mormolását,
Tenger habja felett futó szél zugását
Egyedűl, egyedűl
A bujdosók közűl

Nagy Törökországban,
Körülöttem lebeg sírjában nyugovó
Rákóczinak lelke az eget csapkodó
Tenger haragjában.

A ***Lévay József költeményei I. (1846–1880)*** és a ***Lévay József költeményei II. (1881–1918)*** című kötetek a címre kattintva, az MTA KIK Repozitóriumában érhetők el.

III.
„A honni nyelvet mívelni és gyarapítani”. Kosztolányi nyelvművészete

Kosztolányi Dezső nem volt a Magyar Tudományos Akadémia tagja, de

tagja volt annak a Kisfaludy Társaságnak, amely szintén az Akadémia székházában működött. A Kisfaludy Társaság az Akadémiával sok tekintetben rokon célok és eszmények mentén működő irodalomszervező intézmény volt,

így természetes, hogy az Akadémia író tagjai és a Kisfaludy Társaság tagjai között személyi átfedéseket találhatunk.

A másik kapcsolata Kosztolányinak az Akadémiával maga a nyelv.

1831-es alapszabálya szerint az Akadémia „a honni nyelvet mívelni és gyarapítani” jött létre. A nyelv művelése és művészete Kosztolányi életműve esetében pedig kulcsfontosságú. Egyrészt vizsgálható – Kecskeméti Gábor szavaival élve – „az írói-költői alkotás által végbevitt nyelvi artikulációra fókuszálva”, emellett pedig

Kosztolányi nyelvről szóló értekező prózájából is egy különleges nyelvszemléletet tárul fel.

Dobos István irodalomtörténész professzor *„A honni nyelvet mívelni és gyarapítani”. Kosztolányi nyelvművészete* című monográfiáját Takács László, az MTA doktora mutatta be.

Kosztolányi „a 20. század első felének talán legjelentősebb magyar nyelvhasználója volt” – fogalmazott az előadó. Nyelvművész, amely művészet – Mátyás Flórián (1818–1904) akadémikus, nyelvész szavaival élve – ekképp határozható meg: „Az emberi méltóságot a cselekvés nemessége alkotja, ezt a gondolat felsége előzi meg. […] Midőn a nyelvművész új szókat alkot, s ezeket új viszonyokba sorozza, egyúttal új gondolatokat, ismetárgyakat is közöl, s ez ősmódja a nyelvművészetnek.”

„A honni nyelvet mívelni és gyarapítani”. Kosztolányi nyelvművészete című könyv első fejezete önálló kismonográfia is lehetne, amely a biopoétika 21. századi irodalomelméleti terminusának szempontjai szerint vizsgálja Kosztolányi értekező prózáját.

A biopoétika a nyelvre, a költészetre mint élő, organikus szervezetre tekint.

A *Nyelvművészet és biopoétika Kosztolányi értekező prózájában* című fejezet megállapítja, hogy a biopoétikai szemlélet rokon Kosztolányi nyelvértelmezésével.

„Kosztolányi egyéni látásmódja ugyanis eredendően költői, és annyiban különbözik a nyelvről való

hagyományos felfogástól, hogy

a nyelv önálló létmódját tételezi, és magas fokú intelligenciával rendelkező, velünk élő organizmusnak tekinti.

Kosztolányi minden leírt szavában elsősorban költő. És ez még prózai műveinek, regényeinek és novelláinak esetében is igaz. Vagyis Kosztolányi olyan valaki, aki még a tudományos kérdésekhez és a tudományos nyelvhasználathoz is ilyen művészi módon viszonyul" – fogalmazta meg Takács László.

Kosztolányi értekező prózájának visszatérő, kedves témája a nyelv. Dobos István könyvének több fejezete Kosztolányi nyelvszemléletének és nyelvművészetének nemzetközi beágyazottságát hivatott megvilágítani. A szerző a Kosztolányi-szövegek utalásai alapján feltárja azokat az elsősorban külföldi forrásokat, amelyeknek szerepük lehetett Kosztolányi nyelvszemléletének formálódásában. A költő kapcsolatban állt a kor meghatározó nyelvészével, Gombocz Zoltán akadémikussal, akitől akár konkrét ajánlásokat is kaphatott arra nézve, hogy milyen tudományos munkákat kövessen figyelemmel.

Miközben Kosztolányi költészete spontán alkotói tevékenységnek tűnik – és minden bizonnyal az *is* –, „nagyon tájékozott és széles olvasottságú alkotó volt, aki érzékenyen reagált a kortárs irodalom rezdüléseire, és figyelemmel kísérte a nagy nyugati irodalmakban felbukkanó irányzatokat. Tájékozódott irodalomelméleti kérdésekben, és mivel a nyelv különösen érdekelte, szakirodalmat is olvasott"

– hangsúlyozta Takács László.

„A honni nyelvet mívelni és gyarapítani". Kosztolányi nyelvművészete című könyv utolsó három fejezetében három regény áll az elemző értelmezés középpontjában: az *Édes Anna*, az *Aranysárkány* és a *Pacsirta* széles horizontú poétikai és irodalomelméleti vizsgálata. Takács László az olvasóknak azt ajánlja: „lapozzanak, olvassanak bele a könyvbe, merüljenek el egy-egy fejezetében, aztán pedig olvassák el Kosztolányi regényeit, verseit és értekező prózáját, majd térjenek vissza a monográfiához, és így folytassák: ide-oda."

„A honni nyelvet mívelni és gyarapítani". Kosztolányi nyelvművészete című könyv a címre kattintva az MTA KIK Repozitóriumában érhető el.

„Ma bemutattunk három különböző műfajú kötetet: egy többszerzős tanulmánykötetet, egy tudományos forráskiadást és egy egyszerzős monográfiát" – zárta a könyvbemutatót Kecskeméti Gábor akadémikus.

Ezek a könyvek a magyar bölcsészettudomány kiváló és elmélyült munkái, széles horizontot vizsgáló, megtartó erejű szellemi és szakmai teljesítményei.

A 2026-os könyvbemutató-sorozat első, 2026. február 18-i eseményéről szóló összefoglalás és az MTA200 keretében megjelenő ünnepi kiadványsorozat korábban bemutatott könyvei ***„Múltba tekintő – jövőbe mutató": Ünnepi kiadványok az Akadémián*** című cikkünkben érhetők el.

A könyvbemutatók résztvevői résztvevői az esemény után kurátori tárlatvezetéssel megtekinthették a ***200 év kincsei – Kiállítások a Magyar Tudományos Akadémián*** című kiállításegyüttest.

Az MTA Könyvtár és Információs Központ és az MTA Művészeti Gyűjtemény kiállítása **2026. december 13-ig** látogatható.

Regisztráció és további információ: kiallitasok.mta.hu.

https://mta.hu/mta_hirei/uj-kotetben-uj-perspektivabol-unnepi-kiadvanyok-az-akademian-2-115249